

8. Містити в собі, враховувати той факт, що асиметрія – це вулиця з двостороннім рухом, низку контрстратегій проти ймовірних загроз і ударів (в тому числі асиметричних) по власних вразливих місцях і центрах сили (contingency planning);

9. Приймати до уваги можливі наслідки та побічні ефекти (collateral damages) і «наслідки наслідків» імплементації як власних стратегій, так і контрстратегій супротивника за принципом циклу: «стратегія – контрстратегія – контрстратегія»;

10. Бути максимально гнучкими та адаптивними, включати в себе досконалі системи та механізми постійної корекції та коригування процесів імплементації стратегій по каналах зворотнього зв'язку (feedback loops) з метою своєчасного виявлення та усунення недоліків імплементації, нейтралізації несподіваних та непередбачуваних подій, загроз і контрстратегій суперника.

Список використаних джерел

1. Goncharenko A. Preventive Diplomacy and Asymmetric Strategies in the International Security Policy and Antiterrorist Operations // Proceedings «5-th World Congress «Aviation in the XXI Century». 25–27 September, 2012. – Kyiv, 2012. – Vol.3. – P. 6.1.11–6.1.13.
2. Engaging Power for Peace: The 1998 Strategic Assessment. – Wash. DC: National Defense Univ., 1998.
3. Гончаренко О. М. «Дилема безпеки» і проблема зовнішньополітичних орієнтацій України в нових геополітичних реаліях // Стратегія соціально-економічного розвитку України. – К.: Юристкосулт, 2014. – С.253–263. // Goncharenko O. M. «Dylema nebezpeky» i problema zovnishn'opolitychnyh orijentacij Ukrainy v novykh geopolitychnyh realijah // Strategija social'no-ekonomichnogo rozvytku Ukrainy. – K.: Jurystkosul't, 2014. – S.253–263.
4. Steven Metz, Douglas Jonson. Asymmetry and US Military Strategy: Definition Background and Strategic Concepts. – Strategic Studies Institute, 2001.

Goncharenko A. N., D.Sc. (History of Foreign Policy and International Relations), Professor of Kyiv National University of Arts and Culture (Ukraine, Kyiv), al.gontch@gmail.com

The asymmetric crises strategies effectiveness criteria in the contemporary «hybrid war»

The report considers the problems of the asymmetric crises strategies effectiveness under the conditions of the contemporary «hybrid war». These wars today are the important part of the new geopolitical realities in the world.

But the absence of system approach to the theory and art of asymmetric crises management, lack of foresight and clear effectiveness criteria still prevail. The analysis of methodology and conceptual backgrounds of the asymmetric crises strategies approach to the international relations and international security policy is provided. The special attention is paid to the effectiveness criteria of the asymmetric strategies, to the role of the early warning systems in the modern diplomacy and international relations in a whole. The urgent necessity of the broad implementation of the asymmetric crises approach in the foreign policy of Ukraine is stressed.

Keywords: asymmetric strategies, crises resolution, «hybrid wars», criteria of effectiveness, asymmetric crises management, early warning, regional conflicts.

УДК 323.21(438:477)

Євсюкова А. В.,
аспірантка, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
Anastasia_evs@ukr.net

ПОЛІТИКО–ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА ТА УКРАЇНИ

З'ясовано реальний стан політико-правового забезпечення розвитку громадянської освіти в Республіці Польща (далі – Польща) та Україні. Зокрема, зосереджено увагу на аналізі (нормативного забезпечення) нормативної бази громадянської освіти в Польщі та Україні. Визначено, що її складовими є окремі міжнародні та національні стратегічні документи. Детально розглянуто

сутність концепцій громадянської освіти та проектів, що спрямовані на розвиток громадянської освіти. Представлено авторські рекомендації, щодо розробки нової концепції громадянської освіти в Україні, яка б відповідала потребам та умовам сучасності.

Ключові слова: громадянська освіта, демократичне суспільство, нормативна база, концепція громадянської освіти, проект громадянської освіти.

Впровадження та розвиток системи громадянської освіти потребує чітких та ефективних заходів з боку суспільства та держави. В даному контексті важливу роль відіграє її політико–правове забезпечення. Насамперед, воно полягає у розробці нормативної бази, конкретних загальнодержавних документів (з урахуванням міжнародного досвіду за збереження національних традицій і практики), зокрема повноцінної та актуальної до запитів суспільства і соціально–політичної ситуації – концепції громадянської освіти.

Мета статті. З'ясувати реальний стан політико–правового забезпечення розвитку громадянської освіти в Польщі та Україні.

Поворотним для всього польського суспільства став 1989 рік, коли круглий стіл у Магдаленці (угода між комуністичною владою Польщі та опозицією про передачу влади), що сприяло зародженню нової політичної системи й надало поштовх до суспільних трансформаційних процесів. Проте в 1989 році польське суспільство не було готове одразу взяти на себе нові обов'язки, щодо впровадження вказаних трансформаційних перетворень, оскільки існувала довготривала залежність від рішень, прийнятих за умов централізації владних відносин. У даному контексті громадянська освіта стала одним з інструментів підготовки громадян до адаптації в новому незалежному демократичному суспільстві. Польський вчений Л. Чекай (L. Czekaj) зазначає, що у перші роки виходу із комуністичного застою, характеризувалися появою у державі таких суспільних груп, як цивільні комітети, та об'єднання представників сільських громад. З допомогою впровадження процедури парламентського представництва було створено громадянський клуб (Klub Obywatelski) [14, с. 5]. Інший вчений Я. Гурнікевич доводить, що після проведення реформ та організації демократичних виборів 1989 р. у Польщі було введено предмет «Громадянська едукція». Одночасно Міністерство освіти Польщі (Ministerstwo Edukacji Narodowej) спільно з «Мершон» Центром при університеті штату Огайо (США) розробили «Проект програми громадянської освіти в демократичному суспільстві». Протягом 90–х років сутність громадянської освіти та її основні цілі, а саме: підготовка громадян, особливо молоді, до активної участі у громадянському суспільстві та впровадження демократичного права; виховання поваги до законодавства і громадянської відповідальності; підготовка польського суспільства до відповідальної участі в громадському житті, були викладені у всіх програмних документах Міністерства освіти [3, с. 48]. Крім того, була розроблена Концепція громадянської освіти (Konsercja edukacji obywatelskiej), яка як зазначає дослідниця Л. Албала–Бертранд (L. Albala–Bertrand) базувалася на чотирьох основоположних цілях: забезпечення стабілізації внутрішньої безпеки; зміцнення демократичних цінностей; розвиток громадянського суспільства; динамічний розвиток економіки

на основі стійких засад оновлення. Вказані цілі були визначені не випадково, адже кожна з них передбачає вирішення певної проблеми:

1. Забезпечення життєдіяльності суспільства у безпечній країні, направлена на стимулювання турботи у громадян про свою країну, у тому числі формування у них вміння визначати політичні інтереси і їхнє сприйняття у широкому міжнародному контексті; розвиток готовності у громадян захищати і відстоювати інтереси своєї країни та розвиток здатності до співпраці задля досягнення цієї мети; налагодження відносин з усіма етнічними й національними меншинами, які проживають у Польщі.

2. Вміння жити у демократичній країні. Демократія розвивається через тривалий процес навчання. Громадянська освіта у польських освітніх закладах, насамперед, школах є пріоритетною, адже за всю історію держави виникало чимало проблем у цьому напрямі. Крім того, довоєнні демократичні інститути не були дуже сильними. Прискорене й широке отримання знань та навиків, щодо практичного функціонування в умовах демократії є неодмінною умовою для подальшого розвитку соціального та політичного життя країни.

3. Становлення та розвиток громадянського суспільства. За двісті п'ятдесят років польської історії, не маючи власної незалежності, і перебуваючи у системі тоталітарних традицій, не існувало умов для усвідомлення власної відповідальності за своє життя, за долю країни.

4. Вміння жити в економічно ефективній країні. Низький рівень економічних знань значної кількості поляків вимагає спеціальних заходів. Спрямованих на впровадження початкових елементів економіки в навчальні програми громадянської освіти [12].

У 2000 році, як стверджує дослідниця О. В. Василенко, членами Ради Європи була прийнята «Краківська резолюція і проект керівних принципів навчання демократії». У Резолюції зазначалося, що громадянська освіта: ґрунтується на фундаментальних принципах поваги до прав людини, плюралізму думок, демократичному врядуванню й верховенству права; зосереджує увагу на правах і обов'язках громадян, їхньому озброєнню компетенціями, необхідними для участі в житті суспільства, виховує повагу до різноманітності; відіграє важливу роль у боротьбі проти насильства, ксенофобії, расизму, агресії, націоналізму та нетерпимості; сприяє збереженню соціальної однорідності, дотриманню соціальної справедливості й загального блага; зміцнює громадянське суспільство шляхом підвищення рівня освіченості громадян і формування в них демократичних умінь, тобто має на меті підготувати молоде покоління і доросле населення до активної участі в житті демократичного суспільства.

Відповідно до Краківської резолюції, громадянська освіта ґрунтується на багатовимірному підході до громадянства, що включає: 1) політичний вимір – участь у процесі прийняття рішень та використання політичної влади; 2) правовий вимір – знання та використання прав громадянина, дотримання його обов'язків; 3) культурний вимір – повага до історії й культури інших народів, внесок у розбудову мирних міжнародних відносин; 4) соціальний та економічний вимір – боротьба з бідністю та відчуженням, пошук нових форм праці і

зміцнення громади, виявлення економічних чинників розвитку демократичного суспільства; 5) європейський вимір – усвідомлення єдності та багатоманітності європейської культури, вміння жити в європейському контексті; 6) глобальний вимір – усвідомлення та сприйняття глобальної солідарності. Зазначена Резолюція була взята до уваги урядом Польщі й покладена в основу стратегії забезпечення розвитку громадянської освіти в країні на тривалий час [1].

Ідеї розвитку громадянської освіти також відображені в стратегічних документах польського уряду. На думку польської дослідниці Г. Соларчук–Шве (H. Solarczyk–Szwe) новий етап розвитку громадянської освіти визначає Стратегія розвитку громадянського суспільства на 2007–2013 рр. (Strategia Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego na lata 2007–2013) [15]. Також, як вказують польські науковці Е. Бася (E. Basia), Ф. Паджерський (F. Pazderski), С. Змієвська–Квірег (S. Żmijewska–Kwiręg) у 2013 році була затверджена Стратегія розвитку соціального капіталу Польщі до 2020 року (Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego Polski do roku 2020) в якій однією з цілей передбачається формування відносин між громадянами на засадах співпраці, творчості, спілкування та взаємозв'язку із демократичними культурними орієнтирами.

Так, у Довгостроковій Національній Стратегії Розвитку (Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju) – документі, що визначає основні тенденції, проблеми та сценарії соціально-економічного розвитку країни до 2030 року, одним зі стратегічних напрямів розвитку держави – є діяльність зі зміцнення громадянської освіти. Зокрема, у документі зазначається про підготовку та реалізацію державної програми з громадянської освіти; в перспективі забезпечення демократичного навчання протягом життя; підготовка агентів громадянської освіти [13].

В останні роки на думку польського вченого Л. Чекай (Ł. Szekaj) громадянська освіта в Польщі спрямована не на зміни в суспільній свідомості й формування нової системи громадянських відносин. Вона забезпечує існуючі, а не майбутні переваги, враховує наявний досвід та напрацювання, для прийняття нових викликів на шляху розвитку демократичного громадянського суспільства. Політико-правове забезпечення розвитку громадянської освіти здійснюється на основі законів Міністерства освіти (Ministerstwo Edukacji Narodowej), програмних документів, які розробляються державною установою Центром розвитку освіти (Ośrodek Rozwoju Edukacji), Фондом освіти й розвитку громадянського суспільства (Fundacja Edukacji i Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego), Фондом розвитку системи освіти (Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji), Фондом Освіти для Демократії (Fundacja Edukacja dla Demokracji), Фондом місцевої демократії (Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej), Фондом імені Стефана Баторія (Fundacja imienia Stefana Batorego), Фундацією «Центр громадянської освіти» (Centrum Edukacji Obywatelskiej), а також загальнонаціональним представництвом усіх організацій студентського самоврядування в країні – Парламент студентів Польщі (Parlament Studentów Rzeczypospolitej Polskiej) [14, с. 257–258].

Щодо стану громадянської освіти в Україні, як зазначає директор Аналітичного центру «Обсерваторія

демократії» Вікторія Шевчук, в сучасних умовах громадянська освіта є системною проблемою в контексті розвитку українського суспільства та держави в цілому. І хоча, у суспільстві є запит на громадянську освіту (це підтверджують результати соціологічних досліджень останніх років (2015–2017 рр.) проведених центром Разумкова та фондом Демократичні ініціативи), проте офіційний запит із боку влади відсутній. Стан громадянської освіти в Україні на сьогодні, передусім, визначається відсутністю відповідної нормативної бази, зокрема остаточно так і не затверджена концепція громадянської освіти (перші спроби її прийняття були у 2000 р.) [2]. Крім того, громадянська освіта не визначена як пріоритетний напрям державної політики, а це, зі свого боку, передбачає недостатнє фінансування програм із громадянської освіти, які покликані забезпечувати можливість громадських організацій брати участь в обговоренні й реалізації різноманітних проектів та заходів.

Так, інтерес до громадянської освіти як такої в Україні виник із моменту проголошення її незалежності, переконана українська дослідниця А. Карнаух. Переломним видався грудень 1997 рік. У той же час у Києві вперше відбулася міжнародна конференція, організована консорціумом CIVITAS International, яким було розроблено концептуальні положення (які стали основою стандарту громадянської освіти в усьому світі). У той же час було засновано сектор політичної культури в Адміністрації Президента України. Однак, функціонував він не тривалий час. Одним із нечисленних здобутків сектору стало проведення конференції з проблем політичної культури, та частково питань громадянської освіти, організованої Інститутом соціальної та політичної психології АПН України та Українською академією державного управління Крім того, в цей час реалізовано низку програм і проектів: «Мережа громадянської освіти в Україні» (IATP), «Партнери в освіті» (ACCELS), «Трансатлантична програма підтримки громадянського суспільства в Україні», «Демократична освіта» (університет Queen's, Онтаріо, Канада) [6, с. 82].

У квітні 2000 р. Постановою Президії Академії педагогічних наук було затверджено Концепцію громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (далі – Концепція 2000 р.). Концепція 2000 р. була розроблена на виконання Постанови Кабінету Міністрів України №1697 від 15 вересня 1999 р. «Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства». У Концепції 2000 р. було визначено сутність громадянської освіти як навчання людей тому, як жити за умов сучасної держави, як дотримуватися її законів, але водночас і не дозволяти владі порушувати їхні права, домогатися від влади задоволення їхніх правомірних потреб, як бути громадянином демократичного суспільства [9]. У наведеному вигляді визначення громадянської освіти є досить широким та загальним. До того ж воно переважно визначає завдання громадянської освіти, ніж її сутність. Автори Концепції 2000 р. саме поняття «громадянська освіта» визначили як складову громадянського виховання. Як зазначає вітчизняний

вчений М. С. Іванов, Концепція в основному ґрунтувалася на морально-етичних засадах, і складалася зі значної кількості узагальнюючих положень, що й зумовило її низьку ефективність та дієздатність [4 с. 43]. У липні того ж року Інститут громадянської освіти Києво-Могилянської Академії розробляє чергову Концепцію громадянської освіти в Україні, однак її не було реалізовано.

Варто зазначити, що період 2000–2012 років в Україні було реалізовано ще декілька проектів, спрямованих на розвиток громадянської освіти, за фінансової підтримки міжнародних донорів. Як зазначають дослідники І. В. Іванюк О. В. Овчарук, А. Б. Терещенко у межах даних проектів також були спроби розробки та реалізації концепцій, що стосуються громадянської освіти, а саме [5]:

– Проект «Освіта для демократії в Україні», який було започатковано в березні 2000 року, за підтримки Європейського Союзу та уряду США. Зокрема в межах проекту було розроблено Концепцію громадянської освіти в Україні (Концепція громадянської освіти в середній школі України). Проект мав окреслити концептуальні рамки системи громадянської освіти в Україні: її мету, завдання, основні принципи, зміст, форми, методи та шляхи впровадження. У цій Концепції, громадянська освіта визначалась як спеціалізована, систематична підготовка людей до суспільного життя в умовах демократії. Особливість концепції полягала в тому, що в ній було виокремлено проблеми, які спричинили важливість та необхідність впровадження громадянської освіти; окреслені основні принципи громадянської освіти та охарактеризовано її зміст.

– Проект «Громадянська освіта – Україна» став продовженням попереднього проекту Європейського Союзу «Освіта для демократії». Вказаний проект функціонував на теренах України з березня 2005 до березня 2008 рр. Його бюджет становив 2 млн. євро і фінансувався Європейським Союзом та був впроваджений під керівництвом компанії Cambridge Education Limited, зокрема міжнародного експерта Девіда Ройла, у консорціумі з Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» та польським Центром громадянської освіти. У межах проекту було розроблено проект Концепції змісту громадянської компетентності.

– У 2010–2012 роках було започатковано міжнародний українсько-швейцарський проект «Освіта для демократичного громадянства», який реалізовувався Цюрихським педагогічним університетом, Інститутом міжнародних освітніх проектів (ЦПУ) та Національною академією державного управління при Президентові України (НАДУ) за партнерства Міністерства освіти й науки, молоді та спорту України. У межах вказаного заходу було розпочато розробку проекту Концепції освіти для демократичного громадянства в Україні [5].

У вересні 2012 році в Україні було здійснено ще одну спробу на законодавчому рівні визначити статус громадянської освіти. Зокрема, відбулася розробка нової концепції громадянської освіти – Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (далі – Концепція 2012 р.). Концепція 2012 р. мала стати базовим нормативним документом, який би охоплював усі питання теоретичного характеру: мету та завдання, принципи, зміст громадянської освіти, моделі її

організації. Дана Концепція 2012 р. розроблялася робочою групою з питань інформаційної політики та громадянської освіти Координаційної ради з питань розвитку громадянського суспільства при Президентіві України (консультативно-дорадчий орган). До роботи також були залучені фахівці Інституту проблем виховання й педагогіки Національної академії педагогічних наук, 27-ми Інститутів післядипломної освіти, Національного педагогічного університету ім. Драгоманова, представники міжнародного фонду «Відродження» та громадської організації із всеукраїнським статусом «Нова Доба». Під час розробки Концепції громадянської освіти та виховання в Україні 2012 р. були враховані основні положення Указу Глави держави №212 від 24 березня 2012 «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації», а також пропозиції з Інституту інноваційних технологій та змісту освіти (дана організація була ліквідована у 2014 р.). Громадянська освіта в Концепції 2012 р. визначалась як навчання, спрямоване на формування знань про права й обов'язки людини. Громадянська освіта тісно пов'язана з формуванням соціально-політичної компетентності особистості в суспільній сфері, яка передбачає, насамперед, політичну, правову й економічну освіченість і здатність керуватися відповідними знаннями в умовах кардинальної перебудови суспільств. Фактично Концепція 2012 р. дублює Концепцію громадянської освіти в умовах становлення української державності, яка була розроблена Академією педагогічних наук ще у 2000 році [7].

Як зазначається у пропозиціях до проекту Концепції громадянської освіти та виховання в Україні від Фонду «Європа XXI», серед позитивних характеристик Концепції 2012 р. варто зазначити:

- намагання визначення змісту й механізмів впровадження громадянської освіти;
- спробу пошуку змісту й механізмів впровадження громадянської освіти;
- спробу вироблення моделі громадянської освіти в Україні, яка б корелювалася з міжнародними стандартами та враховувала національні особливості і практику;
- спробу формування понятійного апарату в просторі громадянської освіти на загальнонаціональному та офіційному рівні. Що є суттєвою необхідністю для практики реалізації стратегії громадянської освіти [10].

Серед недоліків Концепції 2012 р. слід виокремити:

- розмежування понять «громадянська освіта» та «громадянське виховання». Таке розмежування може бути спричинене наслідуванням ще радянської ідеологічної системи державного виховання, або невірного перекладу міжнародних документів із громадянської освіти. Адже в міжнародних документах традиційно живиться поняття «Education» (Civic Education, Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education). Як відомо, поняття «Education» має конотацію «освіта, навчання, виховання, підготовка, освіченість, вихованість», і поєднує в собі освітній і виховний процес. Тому доречним і актуальним є використання в українському варіанті та в українській практиці саме поняття «громадянська освіта». Варто зазначити, що дана тенденція прослідковується ще у попередній Концепції 2000 р. Саме в ній було

започатковано розмежування понять «громадянської освіти» та «громадянського виховання»;

- смислова плутанина в окремих дефініціях, значна кількість узагальнюючих положень, зокрема щодо змісту, структури, інститутів та результатів громадянської освіти;

- відсутність цілісного стратегічного бачення системи громадянської освіти та взаємодії формальної й неформальної громадянської освіти [10].

Що стосується останніх років, то у 2015 році була затверджена «Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки», проте на громадянську освіту вона не орієнтована. У лютому 2016 року Указом Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» була затверджена «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки» [8]. А Кабінет Міністрів на виконання Указу Президента України від 26 лютого 2016 року №68 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» розробив та затвердив план заходів із реалізації у 2017 році Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки [11]. Проте в Стратегії мова йде лише про забезпечення реалізації проектів, спрямованих на підвищення громадянської освіти населення. Одним із них став Національний проект «Громадянська освіта та електронна демократія в навчальних закладах». Також було проведено декілька конференцій та форумів (організованих громадськими організаціями). Зокрема, у листопаді 2016 року відбувся міжнародний форум «Громадянська освіта в Україні», на якому велось обговорення нової концепції громадянської освіти в Україні.

Та, незважаючи на значну кількість спроб політико-правового забезпечення розвитку громадянської освіти в Україні, жодна з них не була розгорнута й не втілювалася в конкретні кроки з реалізації. Через зміну векторів розвитку держави, через різні уявлення правлячих еліт на політику держави загалом та, зокрема, на напрями розвитку суспільства.

Директор Аналітичного центру «Обсерваторія демократії» Вікторія Шевчук, звертає увагу, що сьогодні постає питання про необхідність розробки української нормативної бази з громадянської освіти на основі відповідних документів провідних європейських країн та міжнародних інститутів. Так, слід врахувати Хартію Ради Європи про Освіту для демократичного громадянства та освіту у сфері прав людини (надалі Хартія) (Рекомендація CM/Rec(2010)7, затверджена Комітетом міністрів Ради Європи 11 травня 2010 року та пояснювальний меморандум), окремі рекомендації та резолюції Комітету міністрів Ради Європи та інші документи які Україні ратифікувала [2]. Що стосується сучасної концепції громадянської освіти, то вона повинна:

- містити національний компонент, враховувати традиції та особливості розвитку сучасного українського суспільства;

- включати як загальнодержавні, так і регіональні цілі, завдання і вектори, що сформовані на підґрунті досягнення суспільного консенсусу, що, зі свого боку, базується на загальноєвропейських цінностях;

– врахувати особливості та інтереси окремих цільових груп: прикордонних, прифронтових, переселенців;
– зосередитися на проблемі впливу пропаганди на політичне та громадянське життя українців.

Висновки. З'ясуовуючи реальний стан політико-правого забезпечення розвитку громадянської освіти в Польщі та Україні, варто зазначити наступне. Коли Польща взяла курс на демократизацію (1989), саме громадянська освіта забезпечила утвердження нових демократичних цінностей, пріоритетів та орієнтирів як на індивідуальному, так і на загальнодержавному рівні. Владі поступово вдалося вибудувати загальнонаціональну систему громадянської освіти. Зокрема, за рахунок розробки цілісної нормативної бази. Сьогодні це підтверджують Концепція громадянської освіти, закони Міністерства освіти, національні стратегії розвитку держави та чимала кількість проєктів, спрямованих на розвиток громадянської освіти. Що стосується України, хоч громадянська освіта і виступає в якості значного чинника демократичних перетворень, проте вона не визначена як один з напрямів державної політики. Так, характерною особливістю громадянської освіти в Україні є відсутність нормативної бази. Вона заснована головним чином на морально-етичних засадах, що й зумовлює її низьку ефективність. Залишається ця проблема і поза межами реформ. Крім того, спроби розробки концепції громадянської освіти досі залишаються невдалими. Таким чином, у процесі політико-правого розвитку громадянської освіти в Україні варто орієнтуватися на позитивний досвід Польщі, при цьому, зважаючи на національно-державні традиції та практику.

Список використаних джерел

1. Василенко О. В. Становлення і розвиток громадянської освіти в європейських країнах / О. В. Василенко. – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/81201/1/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0.pdf>.
2. Громадянська освіта – ключовий вектор демократизації України: результати дискусії. – 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=hromadyanska-osvita-klyuchovyj-vektor-demokratyzatsiji-ukrajiny-rezultaty-diskusiji>
3. Гурнікевич Я. Громадянська освіта у Польщі, здійснювана через Інтернет (На прикладі Центру громадянської освіти) / Яцек Гурнікевич, Юрій Плиса // Вісник львівського університету. – 2006. – №21. – С. 48–56.
4. Іванов М. С. Що таке «громадянська» і що таке «політична» освіта? / М. С. Іванов // Політичний менеджмент. – 2003. – №2. – С. 41–49.
5. Іванюк І. В., Овчарук О. В., Терещенко А. Б. Аналітичний Звіт: Сучасний стан громадянської освіти в Україні. – К., 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lme.edu-ua.net/Cont/Civic%20education.Pdf>
6. Карнаух А. Громадянська освіта як засіб формування політичної культури молоді / Анна Карнаух // Політичний менеджмент. – 2007. – №6. – С. 82–88.
7. Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/doc_30112012.doc.
8. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки. Остання редакція від 26.02.2016. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n25>
9. Постанова Президії Академії педагогічних наук України «Про концепцію громадянського виховання дітей і молоді» 19 квітня 2000 р. Протокол №1–7/4–49.

10. Пропозиції до проєкту Концепції громадянської освіти та виховання в Україні від Фонду «Європа XXI» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/33331/>

11. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про затвердження плану заходів на 2017 рік щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки». Остання редакція від 11.05.2017. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Кабінету міністрів України. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=249972001>

12. Albala – Bertrand L. What Education for What Citizenship. Refer International Bureau of Education. [Electronic resource]. – Available from: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED388504.pdf>

13. Bacía Ewa, Pazderski Filip, Żmijewska–Kwiręg Sylwia. Edukacja obywatelska w Polsce. Analiza aktualnej sytuacji, zidentyfikowanych potrzeb oraz szans i barier rozwoju / Ewa Bacía, Filip Pazderski, Sylwia Żmijewska–Kwiręg. [Elektroniczny zasób]. – Tryb dostępu: <http://innowacje.org.pl/wp-content/uploads/2017/05/Edukacja-obywatelska-w-Polsce.pdf>.

14. Czekaj Ł. Edukacja obywatelska w polsce po 1989 roku na przykladzie fundacji im. Stefana Batorego / lukasz Czekaj // Uniwersytet pedagogiczny im. Komisji edukacji narodowej w Krakowie. – Kraków, 2015. – 262 s.

15. Solarczyk–Szwe H. Edukacja obywatelska młodzieży i dorosłych wobec przemocy politycznej – działania na pograniczu aktywności społecznej, oświatowej i kulturalnej / Hanna Solarczyk–Szwe [Elektroniczny zasób]. – Tryb dostępu: <http://cejsz.icm.edu.pl/cejsz/element/bwmeta1.element.desklight-62c39e30-a9f1-4c53-b751-8d36d65d1f69/c/174-187.pdf>.

References

1. Vasylenko O. V. Stanovlennja i rozvytok gromadjans'koi' osvity v jevropejs'kyh krajinah / O. V. Vasylenko. – 2014. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/81201/1/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0.pdf>.
2. Gromadjans'ka osvita – ključovyj vektor demokratyzacii' Ukrainy: rezul'taty diskusii'. – 2017. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.prostir.ua/?news=hromadyanska-osvita-klyuchovyj-vektor-demokratyzatsiji-ukrajiny-rezultaty-diskusiji>
3. G'urnikevych Ja. Gromadjans'ka osvita u Pol'shhi, zdijnsjuvana cherez Internet (Na prykladі Centru gromadjans'koi' osvity) / Jacек G'urnikevych, Jurij Plyska // Visnyk I'vivs'kogo universytetu. – 2006. – №21. – Ch2. – S.48–56.
4. Ivanov M. S. Shho take «gromadjans'ka» i shho take «politychna» osvita? / M. S. Ivanov // Politychnyj menedzhment. – 2003. – №2. – S.41–49.
5. Ivanjuk I. V., Ovcharuk O. V., Tereshhenko A. B. Analitychnyj Zvit: Suchasnyj stan gromadjans'koi' osvity v Ukraini. – K., 2013. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.lme.edu-ua.net/Cont/Civic%20education.Pdf>
6. Karnauh A. Gromadjans'ka osvita jak zasib formuvannja politychnoi' kul'tury molodi / Anna Karnauh // Politychnyj menedzhment. – 2007. – №6. – S.82–88.
7. Konceptija gromadjans'koi' osvity ta vyhovannja v Ukraini (2012). [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/doc_30112012.doc.
8. Nacional'na strategija spryjannja rozvytku gromadjans'kogo suspil'stva v Ukraini na 2016–2020 roky. Ostannja redakcija vid 26.02.2016. [Elektronnyj resurs] // Oficijnyj veb-sajt Verhovnoi' Rady Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n25>
9. Postanova Prezidii' Akademii' pedagogichnyh nauk Ukrainy «Pro konceptiju gromadjans'kogo vyhovannja ditej i molodi» 19 kvitnja 2000 r. Protokol №1–7/4–49.
10. Propozycii' do proektu Konceptcii' gromadjans'koi' osvity ta vyhovannja v Ukraini vid Fondu «Jevropa XXI» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://osvita.ua/school/method/33331/>
11. Rozporjadzhennja Kabinetu ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennja planu zahodiv na 2017 rik shhodo realizacii' Nacional'noi' strategii' spryjannja rozvytku gromadjans'kogo suspil'stva v Ukraini na 2016–2020 roky». Ostannja redakcija vid 11.05.2017. [Elektronnyj resurs] // Oficijnyj veb-sajt Kabinetu ministriv Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=249972001>
12. Albala – Bertrand L. What Education for What Citizenship. Refer International Bureau of Education. [Electronic resource]. – Available from: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED388504.pdf>

13. Bacía Ewa, Pazderski Filip, Żmijewska-Kwiręg Sylwia. Edukacja obywatelska w Polsce. Analiza aktualnej sytuacji, zidentyfikowanych potrzeb oraz szans i barier rozwoju / Ewa Bacía, Filip Pazderski, Sylwia Żmijewska-Kwiręg. [Elektroniczny zasób]. – Tryb dostępu: <http://innowacje.org.pl/wp-content/uploads/2017/05/Edukacja-obywatelska-w-Polsce.pdf>.

14. Czekaj I. Edukacja obywatelska w Polsce po 1989 roku na przykładzie fundacji im. Stefana Batorego / Łukasz Szekaj // Uniwersytet pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. – Kraków, 2015. – 262 s.

15. Solarczyk-Szwe H. Edukacja obywatelska młodzieży i dorosłych wobec przemocy politycznej – działania na pograniczu aktywności społecznej, oświatowej i kulturalnej / Hanna Solarczyk-Szwe [Elektroniczny zasób]. – Tryb dostępu: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-62c39e30-a9f1-4c53-b751-8d36d65d1f69/c/174-187.pdf>.

Ievsiukova A. V., postgraduate, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), Anastasia_ews@ukr.net

Political and legal support for the development of civic education in the Republic of Poland and Ukraine

The article analyzes the actual state of political and legal support of the development of civic education in the Republic of Poland (hereinafter – Poland) and Ukraine. In particular, the focus is on the analysis (normative support) of the normative basis of civic education in Poland and Ukraine. It is determined that its constituent parts are separate international and national strategic documents. The essence of the concepts of civic education and projects aimed at the development of civic education is considered in detail. Author presented recommendations concerning the development of a new concept of civic education in Ukraine, which would meet the needs and conditions of the present.

Keywords: civic education, democratic society, normative base, civic education concept, civic education project.

* * *

УДК 327

Захаренко К.,
доцент, Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
gileya.org.ua@gmail.com

ДЕРЖАВА ЯК СУБ'ЄКТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

Інформаційна безпека відіграє важливу роль в забезпеченні життям важливих інтересів будь-якої країни. Метою її збереження є створення розгалуженого і захищеного інформаційного простору, охорона національних інтересів держави в умовах формування світових інформаційних мереж, захист економічного потенціалу країни від незаконного використання інформаційних ресурсів, реалізація прав громадян, установ та організацій на отримання, поширення і використання інформації. З огляду на виконання притаманних їй владних функцій держава є основним суб'єктом інформаційної безпеки суспільства. Але управління інформаційною інфраструктурою сьогодні розподілене серед різних державних інститутів – від Національної ради з питань телебачення і радіомовлення до Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. І хоча їх головним завданням є захист від неправомірного доступу до інформації або її несанкціонованого поширення, часто-густо вони з ним не справляються через відсутність належної взаємодії та координації зусиль. Отже, трансформація державних установ має відбуватися в контексті не тільки налагодження їх роботи, але й покращення інформаційної безпеки суспільства загалом.

Ключові слова: людина, інформація, безпека, держава, інформаційна сфера, інформаційний суверенітет, інформаційна безпека.

Згідно з чинним законодавством держава забезпечує безпеку кожного громадянина не тільки на території України, але й за її межами. З цієї метою для підтримки належного рівня захисту національних інтересів, а також об'єктів національної безпеки України розробляється система правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері національної безпеки, визначаються основні напрями діяльності органів державної влади та управління, створюються або трансформуються органи і сили забезпечення національної безпеки, формується стратегія взаємодії

суб'єктів забезпечення національної безпеки, розробляється механізм демократичного громадянського контролю за системою управління національною безпекою [1].

Однак жорсткі методи захисту з боку держави хоча й є найпростішими і найрозумілішими, однак далеко не завжди влаштовують громадськість та відповідають демократичним засадам. Як правило, вирізняються дві основні форми державного контролю (цензури): безпосередній та опосередкований. Безпосередній контроль (цензура), своєю чергою, поділяється на попередній і наступний контроль. Попередній контроль був здебільшого поширений до початку нашого століття в усіх країнах світу, але зараз здійснюється лише у диктатурах та під час надзвичайного чи воєнного стану. Його суть полягає у тому, що відповідний урядовець (цензор) переглядає інформацію до її виходу у світ та дозволяє чи не дозволяє її розповсюдження. Прямий наступний контроль з використанням засобів судового переслідування (і не тільки) застосовується у багатьох сучасних державах. Журналіст в авторитарному суспільстві перетворюється на джерело небезпеки та потребує постійного контролю з боку правлячої влади (еліти, ідеології тощо), звісно ж, в інтересах забезпечення існуючого статус-кво, тобто авторитаризму. Опосередкований контроль передбачає застосування економічних важелів щодо ЗМІ з метою коригування їхньої політичної лінії. Зрозуміло, що ця форма контролю найпоширеніша у сучасних демократичних суспільствах. Цей вид контролю здійснює цілеспрямований економічний вплив на ЗМІ [2, с. 78].

У Законі України «Про основи національної безпеки України» визначені основні напрями державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері:

- забезпечення інформаційного суверенітету України;
- вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну;
- активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України;
- забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції;
- вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України [3].

Можна визначити такі функції системи забезпечення державної інформаційної безпеки: розроблення та прийняття законодавчих і нормативно-правових актів щодо забезпечення системи управління національними інформаційними ресурсами; розроблення та реалізація фінансово-економічних засад регулювання процесів формування і використання інформаційних ресурсів;